

IRODALOM

PRESSAT, R.: *L'analyse démographique. Méthodes, résultats, applications.* (Demográfiai elemzés. Módszerek, eredmények, alkalmazás.) Presses Universitaires de France. Paris, 1961. 402 p.

Az igen fejlett francia demográfiai irodalom viszonylag szegény a módszertani könyvekben. *Huber*-nek még a második világháború előtt, illetve alatt megjelent 6 kötetes kézikönyve, valamint *Landry* 1945-ben kiadott „*Traité de démographie*”-ja óta francia módszertani kézikönyv nem jelent meg. Ezt a hiányt pótolja, a demográfiai kutatások kiszélesedése következtében a módszertannal szemben támasztott új követelményeket elégíti ki *R. Pressat* most megjelent könyve, amelyet a demográfia oktatói és tanulóí egyaránt nagy haszonnal olvashatnak.

Pressat munkája elsősorban tankönyv, de az egyes módszerek kifejtése, gyakorlati példák bemutatása, az alkalmazási lehetőségek felsorolása következtében a demográfia gyakorlati művelői is nagy haszonnal forgathatják. A szerző jó pedagógiai érzékkel fejt ki a viszonylag bonyolult demográfiai fogalmakat is, és számolva azzal, hogy olvasói nem rendelkeznek magasabb matematikai képzettséggel, a matematikai apparátust minimálisra csökkenti, anélkül, hogy ezzel a mondanivaló színvonalát is leszállítaná.

A könyv négy főrésze tagozódik. Ezek: I. az általános bevezető; II. a népmozgalmi jelenségek; III. a népesség állapota, és IV. a perspektivikus számítások.

Az első rész a demográfia forrásaival, az időtényezővel kapcsolatos vizsgálatokkal és a demográfiában alkalmazott arányszámokkal foglalkozik. A források tömör, felsorolásszerű ismertetésével szemben a kortényező vizsgálatának igen bő teret szentel a szerző abból kiindulva, hogy a korral kapcsolatos bármilyen számításnál rendkívül fontos a születési évjárat és a korév közötti különbség precíz elhatárolása, valamint az időtartam problémája. A demográfiai arányszámok ismertetésével foglalkozó rész a nyers és a tisztított arányszámok bemutatásán kívül a generációs (kohorsz) arányszámokra vonatkozó tudnivalókat is közli, majd az arányszámok és a valószínűségek kérdésével foglalkozik. A szerző magyarázatait mindenkor a demográfiai hálózattal illusztrálja, ez a módszer igen alkalmas a fogalmak meghatározásának illetőleg elhatárolásának érzékeltetésére.

A könyv második része a népmozgalmi események leírásával és az ezekkel kapcsolatos számításokkal foglalkozik. Részletesen bemutatja a halandósági elemzéseket, a halandósági táblaszámítás gyakorlatát, módszertanát, ennek során a hiányos adatokkal rendelkező népességekre vonatkozó számításokat, a rövidített halandósági táblát (*Reed* és *Merrel* módszerét), a generációs táblákat, valamint az ENSZ halandósági táblatípusait és felhasználási körüket. A második rész további fejezetei a házassági mozgalommal — a házassági táblával is —, majd a születésekkel és a termékenységgel foglalkoznak, ez utóbbival három szempontból: házasságtartam, születési sorrend és a család szempontjából. A család demográfiai elemzésével foglalkozó fejezetben egyébként a fekundabilitás, a házasság és az első születések közötti időtartam, a természetes termékenység és lényegében a családtervezés kérdései szerepelnek.

A harmadik, a népesség állapotát leíró rész három fejezetre tagozódik. Az első a népesség különböző ismérvek — így elsősorban nem, kor, foglalkozás, családi állapot, iskolai végzettség, gazdasági aktivitás stb. — szerinti

megozslásaival, a második a népességi modellekkel, a harmadik pedig a reprodukcióval foglalkozik. E két utóbbi rész a demográfia legfontosabb elméleti konstrukcióit tárgyalja világos, tiszta, közérthető formában, példákon bemutatva a stacionér és a stabil népességnek a halandósági táblából való kiszámítását, a bruttó és a nettó reprodukciós együtthatót, valamint a Lotka-féle reprodukciós arányszámot. Itt ismerteti a szerző a potenciális demográfia kérdéseit is.

A könyv negyedik része a demográfia egyik legfontosabb és egyre inkább művelt területével, a perspektivikus számításokkal foglalkozik, ennek során főleg a halandóság (illetőleg a továbbélők) és a születések előrebecslését elemzi. A negyedik rész utolsó fejezete a perspektivikus számítások gyakorlati felhasználásának lehetőségeit és eredményeit mutatja be, így az iskolás korúak várható számának alakulásával, a gazdaságilag aktív népességgel kapcsolatos vizsgálatokat.

Pressat könyve, e rövid tartalmi ismertetésből kitűnőleg is, a demográfiai módszertan fontos részeit öleli fel. Szerkezetében és tartalmában sok tekintetben különbözik a korábbi francia kézikönyvektől, elsősorban *Landry* könyvétől. Ennek oka a népességtudomány újabb kutatási területei, elsősorban a kohorsz módszerek bevezetése, a népességi modellek felhasználási körének bővülése és az előrebecslések, a gazdaságdemográfiai kérdések meg-növekedett fontossága. A munkán egyébként érződik a francia népességi kutatóintézet munkaterülete kutatási irányainak jellege is: viszonylag nagy teret szentel a népesség biológiai jelenségeinek, a biológiai törvényszerűségeknek. Így például a csecsemőhalandóság vizsgálatánál hosszan ismerteti *Bourgeois-Pichat*-nak az endogén és az exogén csecsemőhalandóság biológiai törvényszerűségét vizsgáló értékes munkáját. A szerző a fiziológiai tényezők szerepét sok esetben talán túlzott mértékben hangsúlyozza.

A könyv felépítése néhány tekintetben vitatható. Így — mint láttuk — a népesség állapotával foglalkozó részben ismerteti a reprodukció kérdését, holott fogalmilag a termékenység után kellene következnie. Ennek oka nyilvánvalóan az, hogy a reprodukció bevezetése a népességi modellek (a stabil és a stacionér modell) ismeretét feltételezi, ezt pedig a szerző — vitathatóan — a népesség állapotával foglalkozó részben tárgyalja.

Pressat munkája az utóbbi időben megjelent legjobb, kiváló pedagógiai érzékkel megírt módszertani kézikönyv és nagy nyeresége nemcsak a francia, hanem a nemzetközi demográfiai irodalomnak is.

Sz. E.

Izland 1703. évi népszámlálása. (Maantalid 1703. Reykjavík 1960, Hagskyrsluv Íslands II. 21. 59 p.)

A XVII. század utolsó éveiben igen megromlott Izland népességének gazdasági helyzete. A dán király 1702-ben Magnússon professzort és Vidalin jogászt bízta meg Izland gazdasági helyzetének helyszíni kivizsgálásával. Nevezettek körlevelet intéztek a községi bírókhoz, amelyben a lakosság pontos összeírását kérték; s megadták az utasítást az összeírás módjára is. Az ideiglenesen távollevőket (halászok, pásztorok) állandó lakóhelyükön írták össze, a vándormunkásokat és koldusokat pedig ott, ahol 1703 húsvétján tartózkodtak. Ezen túl azonban eszmei időpontot nem állapítottak meg: az első felvételek már 1702 decemberében készültek el, s a legtávolabbi község 1703 júniusában fejezte be a regisztrálást.

A nemek aránya magas nőbőbbletet mutat: 1000 férfire 1202 nő jut átlagosan. A 0—4 éveseknél csak 1042, a 80 évesnél idősebeknél már 2118 nő jut 1000 férfira. Ez megmagyarázható a sok vándormunkás és halász magas halandóságával. A kormegoszlásnál két pontatlansági forrásra mutat rá a kiadvány. Izland számos községében az a szokás, hogy a karácsonyt túlélő újszülötteket 1 évesnek nevezték: így az 1 év alattiak száma — mivel csak kevés 4 hónaposnál idősebbet foglal magában — igen alacsony. Az idősebbek nem ismerték a pontos korukat, s „50 év körül” és hasonló bevallást adtak. Ezért a kerek korévek lélekszáma mindig kiemelkedően magas. (Pl. 29 éves 644, 30 : 834, 31 : 676; vagy 49 : 515, 50 : 727, 51 : 505 stb.) Ismeretlen koruként a lakosságnak mindössze 7⁰/₁₀₀-ét jelölték meg!

A házassági adatnál a kiadvány a férj és feleség korát összevetve közli, s kimutatja, hogy a feleség az esetek 35°/_o-ában — évvel — idősebb a férjénél.

Izland népének foglalkozása két és fél évszázaddal ezelőtt nem volt túl változatos. Mindössze 1728 olyan egyént írtak össze, kinek egyéni foglalkozása nem volt mezőgazdasági; de ezek is földtulajdonosok, s földjüket béresekkel műveltetik. Hozzájuk kell még e szempontból számítani a 394 vándor koldust; a „szegény”-ként megjelölt 6789 személy (13,5% !) azonban már idényszerűen földművelésből vagy halászatból élt. A földművelők 30%-a halázzott is.

Külön fejezetet szentel a kiadvány a háztartások statisztikájának. Ebből kiváló képet nyerhetünk a korabeli Izland társadalmáról. Ezt, mivel a háztartások tagjainak száma — a koldusokkal és „szegényekkel” együtt — átlag 6,1 személy, nem nevezhetjük feudálisnak; különösen, ha figyelembe vesszük, hogy húsznál több tagú háztartást mindössze 23-at írtak össze. A legnagyobb „háztartást” a két püspök vezette, 74, ill. 79 személlyel. Az összeírt 8177 háztartásból 7082 volt földművelő, ill. állattenyésztő, 40 915 személlyel. (A szegények — alkalmi munkások — nélkül átlag 5,8 személy.)

Nagy pontossággal vették fel a háztartások tagjainak családi állását. Ebből megállapítható, hogy nagycsalád-rendszerben éltek, hiszen a regisztráltak közt legházasabbak a „testvér”-ként megnevezettek.

Rövid egészségügyi statisztikát is közölnek. Ez csak érdekesség, hiszen megnevezései ilyenek: beteges, szerencsétlen, béna, szenvedő, vízkóros, holdkóros; kevés a precízebb kifejezés (tüdőbaj, lepra, epilepszia stb.). Dhingeyjarsila körzetben a betegek 90%-át „erőtlen”-ként regisztrálták. A betegek aránya közel 2,5%.

A kiadvány igen érdekes és értékes adatokat szolgáltat a korabeli Izlandról, s a korai népszámlálások egyik kiváló fennmaradt példányá. V. A.

GOODE, WILLIAM J.: *Die Struktur der Familie*. (A család szerkezete.) Köln, 1960. 107 pp.

A szerző a New York-i Columbia Egyetem tanára, s e munka a Berlinben tartott családszociológiai előadásait tartalmazza. Inkább elméleti jellegű előadások ezek, amelyek igyekeznek összefogni és általánosítani a mai családra vonatkozó konkrét vizsgálatok eredményeit. Ez a jelleg egyébként megfelel a szerző szándékainak is, aki családszociológiát kívánt alkotni, és a modern családszociológia ismertetőjegyeiként éppen azt jelölte meg, hogy elméletinek kell lennie, ugyanakkor azonban empirikusnak is. A családszociológia említett és más vonásainak tisztázása után a szerző a család biológiai alapjaival foglalkozik. Itt elsősorban a következő kérdések kerülnek előtérbe: mennyiben tekinthetők a biológiai tényezők a családszociológia központi fogalmának, melyek a család legalapvetőbb funkciói, hogyan és miért függnek össze ezek a funkciók egymással. A szerző véleménye szerint a családnak egyaránt van biológiai és társadalmi funkciója, és a gyermek, valamint a házasság jövője is végső soron a társadalmi funkció teljesítésétől függ. A család legfontosabb funkciója ugyanis a gyermek társadalmi lényé váló alakítása, a gyermek társadalmi ellenőrzése. Ez a funkció gyakorlatilag összefogja a szerző által említett másik négy funkció többségét is. (A család funkciói ugyanis a szerző elmélete szerint: 1. a reprodukció; 2. a státuskijelölés; 3. társadalmiasítás és társadalmi ellenőrzés; 4. az egyén biológiai fenntartása; 5. az egyén emocionális és gazdasági fenntartása.)

A házassági partner kiválasztásával foglalkozó fejezet megvizsgálja a kiválasztással kapcsolatos tényezők szerepét és jelentőségét, a kultur- és faji hovatartozását, a gazdasági helyzetet, az életkort és a személyi tulajdonságok egész skáláját. Konkrétan csak a házastárs kiválasztásának amerikai rendszerével foglalkozik. A házasságok felbomlásának okait kutató fejezet elején a szerző leszögezi, hogy a vizsgálatoknak minden moralizálástól mentes ténykutatásoknak kell lenniük. A vizsgálatot két irányban célszerű folytatni: 1. Hogyan történt, hogy olyan jelenség, mint a válás kulturális jelenséggé lépett fel; 2. milyen körülmények között lesz a válási gyakoriság egy társadalomban alacsony vagy magas? Egyik esetben sem az individuális válás az

érdekes a kutatás szempontjából sem, hanem tudományosan helytálló összefüggéseket kell kimutatnia, „amilyen pl. a vallási hovatartozóság és a válási arányszám alakulása közötti” adódik. Ezután a munka a társadalom szerkezete és a válási arány alakulása közti összefüggést vizsgálja, elsősorban a nő és a férfi társadalmi szerepének változásával összefüggésben. A válás egyébként csak bírói szentesítése a házasság felbomlása folyamatának, és erre a folyamatra egyáltalán nem az jellemző, hogy a házasság boldog volt-e vagy sem. A váláshoz vezető folyamat vizsgálatának legcélszerűbb módja, ahogyan a szerző külön is hangsúlyozza: modelleje a következő mozzanatokból, kutatási feladatokból áll: 1. Meg kell ismerni az adott kor és társadalom értékítéletét a válással kapcsolatban. 2. Be kell pillantani a családi kapcsolatok belső feszültségébe, de a feszültségek kielégítési folyamatába is. Különösen hasznosak itt az összehasonlító vizsgálatok különböző társadalmak és egy társadalom különböző osztályai között. 3. Meg kell határozni a külső környezet, barátok, rokonok, üzleti körök, vagy pl. a lelkész stb. befolyását, mert ezek a behatások éppen úgy irányulhatnak a házasság fenntartására, mint felbomlására. 4. Ismerni kell azokat az alternatívákat, amelyek között a mai ember egy konfliktushelyzetben választhat. Ez történelmileg változó. Pl. a mi kultúránkban két generációval ezelőtt csaknem lehetetlen volt egy asszonynak gyermekeivel függetlenül élnie, bármilyen elviselhetetlen is volt a házasság-élete. 5. Végül meg kell állapítani azokat az ún. kristályosodó momentumokat, amelyekben a válásra vezető folyamatok kifejeződnek. A szerző ezután még a válás következményeivel foglalkozik, s befejezésül az összehasonlító család-szociológia jelentőségére hívja fel a figyelmet, még egyszer hangsúlyozván, hogy a család-szociológiának nem lehetnek értékélcéljai, nem irányulhat pl. családok megmentésére, csupán a való helyzet felmérése, a család funkcióinak, a bomlás okainak stb. megállapítása lehet a feladata.

K. K.

Causes of Death 1958. (Halálokok 1958.) Central Bureau of Statistics, Jerusalem, 1960. June, *Special Series No 95.*

A kiadvány az izraeli zsidó népesség halálozási adatait tartalmazza a Nemzetközi Nomenklatúra (1948. évi Revízió) speciálisan bővített A, ill. B. listája sorrendjében kor, nemek, születési hely (Izrael, egyéb Ázsia, Afrika, Európa-Amerika), bevándorlási időszak (1947 előtt, 1947 után), halálozás helye (intézetben, intézeten kívül), valamint település jellege (város, az állam megalakulása előtt-után létesült falu, farm) és közigazgatási területek szerint, végül közli a halálozási arányszámokat 1950-ig visszatekintően halálokok, majd halálokok és születési világrész szerint. Az izraeli zsidó lakosság összhála-lozási arányszáma 1958-ban 5,6 ‰ (1000 lakosra jutó halálozás), kisebb, mint bármely európai ország népességéé és Ázsiában is csak Irak és Libanon adata alacsonyabb nála. A halálokok közül gyakoriság tekintetében az első helyen a koszorús verőerek megbetegedése és az angina pectoris áll 107,2 ‰-kel, utánuk 96,3 ‰-kel a rosszindulatú daganatok, majd 65,2 ‰-kel a központi idegrendszer érsérülései következnek (100 000 lakosra jutó halálozás). Világviszonylatban ezek az adatok mérsékeltnek mondhatók, magas azonban a veleszületett fejlődési rendellenességek miatti mortalitás (16,5 ‰). A rendelkezésre álló adatok szerint e téren csak Írorszá-gban, Kanadában és Máltán kedvezőtlenebb a helyzet. Az európai országokhoz képest magas a gyomor-, bél- és vastagbélhurut miatti halandóság, ami azonban Ázsiában általános jelenség. A gümőkór-mortalitás kedvezően alakul. Az 1950–1958. évi időszak folyamán felére — 4,6 ‰-re csökkent. 1950-hez mérten lényeges javulás mutatkozik a vérhasnál, gyomor-, bél- és vastagbélhurutnál; emelkedő irányzatú viszont a rosszindulatú daganatok, valamint a koszorús verőerek megbetegedése miatti halálozás gyakorisága.

Az 1958-ban meghaltak 21,2%-a Izraelben, 52,6%-a Európában-Amerikában, 15,6%-a egyéb Ázsiában, 8,7%-a Afrikában született. Az Izraelben születettek 78%-a, az Európában-Amerikában születettek 59%-a, az egyéb Ázsiában, Afrikában születettek 48%-a kórházban halt meg. A 15 éven felüli bevándorolt népességnél (Izraelben születettek nélkül) az Európában-Amerikában születettek halandósága és az egyéb Ázsiában, Afrikában születettek

halandósága között — az összmortalitásban és a halálokonkénti mortalitásban is — jelentős eltérések mutatkoznak. Az előbbieik összmortalitása 1958-ban $8,7 \text{ ‰}$, az utóbbiaké $5,9 \text{ ‰}$. A három főbb halálok sorrendjének alakulása: *a*) Európában-Amerikában születetteknél 1. koszorús verőerek megbetegedése és angina pectoris ($235,7 \text{ ‰}$), 2. rosszindulatú daganatok ($201,7 \text{ ‰}$), 3. központi idegrendszer érsérülései ($115,3 \text{ ‰}$); *b*) Egyéb Ázsiában, Afrikában születetteknél 1. központi idegrendszer érsérülései ($94,4 \text{ ‰}$), 2. koszorús verőerek megbetegedése és angina pectoris ($88,2 \text{ ‰}$), 3. rosszindulatú daganatok ($83,4 \text{ ‰}$). 1958-ban a három halálok együttesen az európai-amerikai születésű 15 éven felüli csoport összhalandóságának 63% -át, az egyéb ázsiai-afrikai csoport összhalandóságának 45% -át képviselte, míg 1951-ben ez az arány csupán 48 , ill. 29% -ot tett ki. Az európai-amerikai születésűeknél a koszorús verőerek megbetegedése okozta halandóság az 1951. évihez képest több mint kétszeresére emelkedett és a II. helyről az I-re került, maga mögött hagyva az ugyancsak jelentős mértékben (50% -kal) megnövekedett rosszindulatú daganatok miatti mortalitást. A halálokok további sorrendjében az egyéb érelmeszesedéses és elfajulásos szívbetegség ($29,0 \text{ ‰}$), a magasvérnyomás szívbetegséggel ($16,7 \text{ ‰}$), az idült rheumás szívbetegség ($16,6 \text{ ‰}$) és a tüdőgyulladás ($14,4 \text{ ‰}$), az egyéb Ázsiában-Afrikában születetteknél pedig az egyéb érelmeszesedéses és elfajulásos szívbetegség ($31,2 \text{ ‰}$) és a tüdőgyulladás ($20,2 \text{ ‰}$) és az egyéb szívbetegség ($18,2 \text{ ‰}$) következnek.

A bevándoroltaktól származó Izraelben születettek, halálozási adatait az apák születési világrésze szerinti bontásban is hozza a kiadvány, úgyhogy megfigyelhető a származásnak a második, már izraeli születésű generáció egészségi állapotára gyakorolt befolyása. 1958-ban az izraeli születésű meghaltak közül — az összes meghaltak száma $10\,018$, ebből izraeli születésű $2120-392$ -nek apja Európában-Amerikában, 733 -nak apja egyéb Ázsiában-Afrikában született. Gyakorisági sorrendben az előbbi csoportba tartozók 17% -ánál éretlenség k. m. n., 14% -ánál veleszületett fejlődési rendellenességek, 11% -ánál születés utáni légzésihiány és tüdőlegtelenség, 8% -ánál újszülöttek fertőzései (kivéve a tetanuszt), az egyéb Ázsiában-Afrikában született apáktól származók 14% -ánál veleszületett fejlődési rendellenességek, 13% -ánál tüdőgyulladás, 11% -ánál gyomor-, nyombél-, bél- vastagbélhurut, 9% -ánál értelemszerű k. m. n. volt a halálok. A csecsemőhalandóság (1000 egy éven aluli előre jutó egy éven aluli meghalt) az 1950—1958. évi időszakban $46,2 \text{ ‰}$ -ről fokozatosan $31,0 \text{ ‰}$ -re csökkent. Halálokok szerinti bontásban csupán a veleszületett fejlődési rendellenességeknél és a vérszegénységnél tapasztalható emelkedés, a tüdőgyulladásnál és a hörghurutnál a szint alig változó.

*

B. I.

SCHMID, C. F.: *Urban Crime Areas*. (Városi bűnözési körzetek.) *American Sociological Review*, 1960. 4. sz. 527—542. p., 1960. 5. sz. 655—678. p.

Ai dolgozat célja, hogy minél nagyobb részletességgel vizsgálja a demográfiai és társadalmi-gazdasági tényezőknek a bűnözésre gyakorolt hatását Seattle város különböző körzeteiben. Az alapul szolgáló statisztikát az 1949—51 időszakban Seattle rendőrségének tudomására jutott bűncselekmények, a letartóztatások és az 1950. évi népszámlálás adatai szolgáltatták. A szerző a bűnözés különböző alakzatait, valamint az öngyilkosságokat, összesen 20 ismérv, illetőleg változó segítségével veszi figyelembe, a demográfiai és társadalmi-gazdasági változások száma 18 . Az összesen 38 változóra vonatkozó adatok 93 városi körzet szerint vannak részletezve. A különböző változók egymással való összefüggését jellemző korrelációs együtthatók egy 38×38 méretű korrelációs mátrixot határoznak meg.

A dolgozat tudományos jelentősége abban áll, hogy mechanikus és elektronikus tabulátor és kalkulátor berendezés segítségével a korrelációs mátrix struktúrájának feltárására a *faktorális elemzés* módszere nyert alkalmazást. Mint ismeretes, e módszert *Thurstone* a 30-as években pszichometriai problémákkal kapcsolatban dolgozta ki. A faktorális elemzés célja, hogy a megfigyelési adatokból számított korrelációkat megfelelő számú, egymástól füg-

getlen, rejtett alaptényezők hatására vezesse vissza, amikor a változó értékek lineáris regresszió-egyenletek alapján állnak összefüggésben az alaptényezőkkel. Ezen alaptényezőknek a valóságban bizonyos hatóerők vagy mozzanat-komplexumok felelnek meg, amelyek a vizsgált jelenségek alakulásának elsődleges okai gyanánt tekinthetők, amikor egyidejűen véletlen zavaró hatások is érvényesülnek. A faktorális elemzés első problémája az alaptényezők vagy dimenziók számának a megállapítása. A szerző által alkalmazott ún. főtengeley-módszer lehetővé teszi, hogy a korrelációs matrix által képviselt konfiguráció főtengeleyeit, azaz dimenzióit úgy határozzuk meg, hogy az alaptényezőkre visszavezethető diszperzió a megfigyelt szórásnégyzetek maximális hányadát tegye ki, ugyanakkor pedig a véletlen reziduum minimális mértékű. Ez úton a matrix 8 alaptényező hatására volt redukálható — további probléma a főtengeleyeknek a matrix-konfigurációhoz képest való olyan elforgatása, hogy az alaptényezők és a megfigyelési adatok között így kiszámított korrelációk a reális összefüggéseket minél jobban megközelítsék. A főtengeleyforgatás a faktorális elemzés legjobban vitatott problémája, amelyeknek megoldása eredetileg első sorban pszichológiai és nem matematikai statisztikai szempontoktól függ. A szerző cikkében erről csak keveset mond, holott az individuál-pszichológiai szempontok kapcsán kialakult módszert követi. A kriminológiai vizsgálatoknál pedig a szociálpszichológiai és szociológiai szempontok bizonyos módosításokat tehetnek szükségessé a főtengeleyek legmegfelelőbb elforgatott helyzetének meghatározásánál. A szerző ezzel a kérdéssel nem foglalkozik; eljárásának igazolására hangsúlyozza, hogy bűnözés etiológiájának területi elemzésére a továbbiakban ismertetendő egyéb eljárásokat is alkalmazta. Ezek eredményei a faktorális elemzést alátámasztják és kiegészítik. A faktorális elemzés kétségtelenül az eddig alkalmazott korrelációs módszereknél mélyebbremenő betekintést nyújt a krimináletiológiai összefüggésekbe. Azonban, inakt a szerző is hangsúlyozza, még további vizsgálatokra van szükség ahhoz, hogy e módszer eredményessége a kriminológia területén elérje a pszichometriai alkalmazások színvonalát.

A szerző által meghatározott 8 alaptényező következőképpen jellemezhető. Az I. alaptényező az alacsony fokú társadalmi és családi összetartozás együttes fellépését jelenti. A II. alaptényező az alacsonyfokú társadalmi kohézió és alacsony foglalkozási státus kombinációját képviseli. A III. tényező az alacsonyfokú családi összetartás és kedvezőtlen életszínvonal együttes hatását eredményezi. A bűnözés e három tényezője etiológiai szempontból különösen fontos. A többi alaptényező a társadalmi mobilitás, a faji (néger) kriminalitásban érvényesülő, vonatkozások és egyes tipikus területi eloszlások kialakulásában játszanak számottevő szerepet. A tanulmány egyúttal vizsgálja az alaptényezők kriminogén hatásának intenzitását is a különböző városi körzetekben. Ilyen módon betekintést kapunk az egyes etiológiai tényezők területi vonatkozásaiba.

A dolgozat a bűnözés területi eloszlását a szokásos módszerek alapján is beható vizsgálat tárgyává teszi. E célból meghatározza a kriminalitás arányszámait az egyes körzetekre nézve külön-külön, kiszámítja a város központi részeiből kiindulva a kriminalitás gradienseit, továbbá elhatárolja az egyenlő fokú kriminalitásnak megfelelő területeit. Említést érdemel, hogy minden egyes városi körzet jellemzésére 6 különböző, az urbanizáció fokozatát mérő indexet határoz meg *Shevky* és *Tryon* tipológiájának megfelelően. Ezek az illető körzetre vonatkozóan többek között a családi élet intenzitásának, a társadalmi-gazdasági függetlenség, szegregáció stb. átlagos mértékét adják meg. Az így kapott indexszámoknak a bűnözés mutatószámaival való korrelációja, valamint a területi megoszlás említett kriminológiai jellemzői jó egyezést mutatnak a faktorális elemzés eredményeivel, az utóbbiak azonban a kriminál-etiológiai összefüggéseket részletesebben tárják fel.

Befejezésül a tanulmány foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy az eddigi krimináletiológiai elméletek mennyire magyarázzák meg a faktorális elemzés eredményeit. Legmegfelelőbbnek a *Cloward*-féle elmélet minősül. Ez a differenciális asszociáció és az anómia elméleteinek szintézise, amely az első elmélet alapján a célmegvalósítás legitím, az utóbbi elmélet szerint pedig illegitím módozatainak lehetőségét emeli ki. Ez az elmélet alkalmazható a

krimináletiológia területi sajátosságainak magyarázatára is. Az illegitim cél-megvalósítás ui. függ: 1. bizonyos települési adottságoktól, pl. a bankok, raktárak stb. fekvésétől, 2. a potenciális bűnözők területenként különböző társadalmi helyzetétől, végül 3. a bűntársakkal való asszociáció szintén körzetenként különböző lehetőségeitől.

A faktoriális elemzés eredményei messzemenően feltárják, hogy milyen alaptényezők determinálják elsősorban egy körzet kriminális jellegét, különösen fontos a társadalmi és családi összetartozás foka, a társadalmi-gazdasági helyzet színvonala, a társadalmi mobilitás, továbbá az egyéni demoralizáció mértéke, mint ezt különösen az alkoholizmus és bódítószer-fogyasztás jellemzi. E mozzanatok figyelembevételével a meglévő krimináletiológiai elméletek kiegészítését kívánja meg. A faktorális elemzésnek pedig kriminálstatisztikai irányban való kiépítése még kiterjedt és intenzív kutatást igényel a bűnözők okainak az eddiginél mélyebbrenő feltárása érdekében.

Th. E.

DEMOGRÁFIA

Megjelenik negyedévenként

Felelős szerkesztő: dr. Szabady Egon

Szerkesztőség: Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, II. Buday László u. 1.

Telefon: 358-5111

Kiadóhivatal: Budapest II. Keleti Károly utca 18/b. Telefon: 358-530

Kiadja: a Statisztikai Kiadó Vállalat

Felelős kiadó: Barádi László

621269. Athenaeum Nyomda. Felelős vezető: Soproni Béla igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál (Budapest V. József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj fél évre 32,—, egész évre 64,— Ft

Csekk számla szám: egyéni 61 272, közületi 61 066 (vagy átutalás a M. N. B.

S. sz. folyószámlájára)